

Критика.

Огляди.

ПОПУЛЯРИЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПОЛЬЩІ

Ім'я Ярослава Грицков'яна, відомого вченого, літературознавця, бібліографа, популяризатора українських художніх та публіцистичних творів із Польщі, знають не тільки в Польщі. Оскільки він присвятив усе своє свідоме життя українській літературі, його добре знають в Україні, а, зважаючи на його широке листування з відомими вченими, письменниками, дослідниками, його знають у багатьох країнах світу.

Я. Грицков'ян – український учений, який народився і все своє життя прожив у Польщі, причому зазнав чимало принижень як українець, родина якого була насильницьки переселена польською комуністичною владою під час акції «Вісла» на так звані Повернені землі на півночі Польщі. Є чимало свідчень того, як поляки знущалися з українських переселенців, усіляко намагалися їх асимілювати, зневажали, називаючи їх бандитами, різунами, поголовно пов'язуючи кожного українця з ОУН та УПА [6]. Незважаючи на це, українці таки зуміли згуртуватися, створити (в 1956 році) Українське суспільно-культурне товариство, яке домоглося деякого полегшення морального тиску на українців. У цьому ж 1956 році українці добилися відкриття українських класів у педагогічному ліцеї в Бартошицях. Ліцей з українськими класами в Бартошицях функціонував до 1970 року і був справжньою кузницею української інтелігенції Польщі [див. про це 3]. Пізніше (у 1959 році) в Щеціні було відкрито Вчительську студію з українським відділенням, яке проіснувало, на жаль, лише чотири роки, але й за цей час тут здобули українську освіту й українське патріотичне виховання багато відомих українських діячів Польщі [див. 2].

Я. Грицков'ян навчався у педагогічному ліцеї у Вейгерові, у Вищій педагогічній школі, в 1955–1959 рр. – на педагогічному факультеті Ягеллонського університету (Краків). Тривалий час працював інспектором шкіл з українською мовою навчання, потім старшим науковим співробітником Інституту вдосконалення вчителів. Це надзвичайно працьовитий і продуктивний учений, який ще з молодих літ зацікавився українською літературою. Свідченням цьому є його докторат на тему «Українська література в польських перекладах 1945–1965 рр.», який він захистив у 1977 році, його численні публікації – літературознавчі та критичні статті, наукові розвідки про українську літературу в українсь-

ких часописах у Польщі («Наше слово», «Український календар»), в Україні, в українській періодиці Словаччини та інших країн. Він автор фейлетонів, оповідань, віршів, методичних посібників, літературних читанок для школярів тощо.

Визначною подією в науковому житті вченого та взагалі в історії української літератури був вихід у світ у 2015 році книжки «Translatio» (Перемишль, 2015. – 522 с.). Це книжка про переклади і перекладачів української літератури в Польщі. Важко було б її переоцінити, оскільки в ній занотовані, зафіксовані (окремі й прокоментовані) всі українські літературні праці (переважно художні та публіцистичні твори), які були перекладені польською мовою в Польщі. Тільки побіжний перегляд назв цих перекладів викликає подив і дає можливість усвідомити, наскільки скрупульозним, прискіпливим і уважним був дослідник, збираючи по крупинці в різних джерелах відомості про польські переклади українських творів. Викликає подив і великий та вагомий інтерес сусіднього польського народу до творчості українських письменників, авторів публіцистичних та науково-популярних праць. Можна з певністю стверджувати, що немає жодного більш чи менш відомого українського письменника XIX–XX ст., твори якого б не були перекладені польською мовою, а в книжці подана бібліографія польських перекладів української літератури від 1823 до 1986 року. Причому, що важливо відзначити, перекладачами були в основному самі ж поляки, які на власний розсуд вибирали собі українські твори для перекладу.

Як дослідив Я. Грицков'ян, найбільше уваги, цілком закономірно, присвячено польськими перекладачами Тарасові Шевченкові. Тільки самий перелік різноманітних його поетичних творів, перекладених польською мовою, та рецензій на них у книзі Грицков'яна займає понад 30 сторінок [див. 1, с.305–337]. Так само багато уваги приділено в Польщі творчості Івана Франка. Щоб читач міг уявити собі вартість праці Я. Грицков'яна та масштаб зацікавлення українськими творами, перекладеними в Польщі (деякі й не раз і не одним перекладачем), наведемо в алфавітному порядку їхніх авторів. Це: Хр. Алчевська, Т. Бордуляк, С. Васильченко, Марко Вовчок, М. Возняк, Сидір Воробкевич, М. Вороний, Л. Глібов, П. Грабовський, Б. Грінченко, М. Драгоманов, О. Дучимінська, П. Карманський, І. Карпенко-Карий, О. Кобилянська, Н. Кобринська, О. Колесса, О. Кониський, Пл. Костецький, М. Костомаров, М. Коцюбинський, Уляна Кравченко, А. Кримський, Марко Кропивницький, А. Крушельницький, Б. Лепкий, І. Липа, О. Луцький, О. Маковей, І. Манжура, Лесь Мартович, А. Метлинський, А. Могильницький, І. Нечуй-Левицький, П. Ніщинський, О. Олесь, М. Павлик, В. Пачовський, Олена Пчілка, Т. Рильський, С. Руданський, В. Самійленко, М. Старицький, В. Стефаник, І. Тобілевич, Леся Українка, Корн. Устиянович, Ю. Федькович, Г. Хоткевич, Марко Черемшина, Я. Щоголів, В. Щурат, М. Яцків. Окремо подамо перелік письменників

XX століття: Б. Антоненко-Давидович, І. Антонич, М. Бажан, О. Бердник, О. Білецький, Р. Братунь, Г. Вервес, В. Ведіна, В. Винниченко, О. Вишня, І. Вільде, М. Вінграновський, П. Воронько, О. Гаврилюк, В. Гжицький, С. Голованівський. А. Головка, Олесь Гончар, С. Гординський, Є. Гуцало, Л. Дмитерко, О. Довженко, Ю. Дольд-Михайлик, Д. Донцов, М. Драй-Хмара, І. Драч, В. Дрозд, В. Еллан-Блакитний, Наталя Забіла, П. Загребельний, Д. Загул, Ю. Збанацький, М. Зеров, В. Земляк, Р. Іваничук, В. Івасюк, М. Ільницький, М. Ірчан, І. Калинець, Ю. Клен, Є. Кирилюк, О. Корнійчук, В. Коротич, Ліна Костенко, І. Кочерга, Р. Кудлик, М. Куліш, Ю. Липа, Р. Лубківський, М. Лукаш, Є. Маланюк, В. Малик, А. Малишко, П. Мовчан, М. Нагнибіда, О. Ольжич, Д. Павличко, Л. Первомайський, Є. Плужник, М. Рильський, М. Рудницький, У. Самчук, В. Симоненко, М. Сингаївський, С. Склярєнко, Ю. Смолич, В. Собко, В. Сосюра, М. Стельмах, П. Тичина, С. Тудор, О. Турянський, Григорій Тютюнник, Григорій Тютюнник, Р. Федорів, М. Хвильовий, О. Черногуз, Г. Чупринка, В. Шевчук, Ю. Шкрумеляк, Ю. Щербак, Ю. Яновський та ціла низка інших.

Польську культурну громадськість цікавили українські твори й більш раннього часу. Автор цієї унікальної книжки виділив спеціальний розділ для презентації перекладів творів давньоукраїнської літератури. Ці переклади, правда, здійснені уже в пізніші часи. Тут також польські дослідники не залишили, поза увагою жоден більш-менш відомий твір давньої української літератури. Є цілі низки публікацій, рецензій оглядів, присвячених таким визначним особистостям, як Памво Беринда, Іван Вишенський, Зизаній Лаврентій, Зіновійв Климентій, Георгій Кониський, Іван Некрашевич, Феофан Прокопович, Григорій Сковорода, Єпіфаній Славинецький, Мелетій Смотрицький, Кирило Транквіліон-Старовецький та інші. Крім того, є кілька перекладів творів анонімних авторів.

Варто б навести й перелік прізвищ перекладачів українських творів польською мовою. Це: В. Оркан, В. Морачевський, Я. Івашкевич, К. Яворський, М. Касіян, Ст. Струмф-Войткевич, Л. Пастернак, С.Твердохліб, Ч. Ястшембець-Козловський, Софія і Станіслав Глов'яки, О. Лапський, М. Трачевська, Елеонора і Володимир Слободніки, Я. Мендзижецька, С.Е. Бурий, Є. Єнджеєвич, Ю. Бояр, Л. Левін, П. Левіна, Є. Гординський, Ю. Плеснярович, Б. Жиранік, Ю. Тувім, Є. Лець, Ю. Пшибось, Вл. Броневський, Т. Голендер, І. Тувім-Ставінська, Л. Совінський, М. П'єхаль, Т. Хрусцелевський, А. Стерн, Ф. Неуважний, З. Куцнерова, М. Бахчиць-Рудницька, Я. Спєвак, В. Борунський, К. Суходольська, Є. Літвінюк, М. Долінська, Т. Слів'як, П. Кунцевич, Т. Новак, А. Шиманський, Ю. Вачкув, В. Назарук, А. Галіс, С. Демчук, К. Войтиляк, а також перекладачі ще першої половини XIX ст. Л. Семенський, А. Бельовський, А. Словіковський, Е. Ізопольський, М. Грабовський тощо.

Зрештою, читач міг би ознайомитися з більш докладним аналізом цієї монографії у нашому матеріалі, опублікованому раніше [див.4].

У минулому, 2018 році, побачила світ нова досить поважна праця дослідника – «Листування Ярослава Грицков'яна» (див.: **Листування Ярослава Грицков'яна. Упорядник Володимир Пилипович. Перемишль: «Domі», 2018. 445 с.**).

Так, ця книжка підтверджує, що Я. Грицков'ян – таки справжній фанат і великий знавець української літератури. На понад чотирьохстах сторінках книжки вміщені листи, які писали письменники, вчені, культурні діячі різних країн до автора і автор до них. Є листи, які він писав до українських письменників Олеся Гончара, Миколи Бажана, Дмитра Павличка, Романа Іваничука; літераторів, учених інших галузей науки, зокрема: Петра Хропка, Григорія Лужницького, Стефана Козака, Михайла Лесіва, Мар'яна Якубця, Олега Купчинського, Ришарда Лужного, Василя Вериги, упорядника цих книжок Володимира Пилиповича та інших. Крім того, він листувався з Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, видавництвом «Радянський письменник», редакцією часопису «Радянське літературознавство», зі Всесоюзним об'єднанням «Международная книга» тощо.

Ще більше листів отримувал сам Я. Грицков'ян. У цій книжці зазначено 43 адресанти автора. Кількість листів від кожного з адресантів різна. Наприклад, від Романа Іваничука Я. Грицков'ян отримав (принаймні опублікував) аж 23 листи, від Ришарда Лужного – 17, від Мар'яна Якубця – 14, Петра Киричка – 9, Михайла Лесіва та Василя Вериги з Торонто – по 7. Є тут листи від професорів Д. Чижевського та І. Панькевича, від Івана Лозинського, Івана Чендея, Володимира Мокрого, Леоніда Рудницького, Романа Гром'яка, Григорія Лужницького, Богдана Струмінського та багатьох інших. В усіх цих листах, окрім якихось дрібних особистих справ, обговорюються, як правило, питання українських книжок, рецензій, перекладів, наукових праць і т. под.

Я. Грицков'ян має великий авторитет як літератор, дослідник, бібліограф, і це підтверджують численні листи названих і неназваних людей. Наприклад, М. Бажан у листі від 20.01.1981 р. пише:

«Вельмишановний товаришу Ярославе!

Щиро дякую Вам за люб'язного Вашого листа і дуже цінну для мене статтю, прочитавши яку, я відчув Ваше приязне ставлення до мене і до моїх писань. Багато є в Вашій статті такого, що я досі не знав. Спасибі Вам» (тут йшлося про його статтю «Poezja Mykoły Bażana w przekładach polskich»). Подібний лист писав до вченого Олесь Гончар:

«Глибокошановний товаришу!

Одержав Вашого листа та опубліковану в «Нашій культурі» статтю про переклади моїх творів у Польщі.

Дякую щиро Вам за увагу. Наші бібліографи високо оцінюють Вашу працю. Справді вона багато важить для дослідження і розвитку

наших культурних зв'язків». 4.XI.1978 р. (Тут ішлося про статтю Я. Грицков'яна «Олесь Гончар у польських перекладах та критиці»).

І в першому, і в другому випадку наведені лише уривки листів, але з них можна судити про ставлення таких видатних українських письменників до літератора з Польщі.

Можна б навести тут ще й один із листів Дмитра Павличка від 17. IX. 2000 року:

«Шановний пане Грицков'ян!

Листа од Вас я одержав кілька днів тому. Дуже дякую. Особливо за добре слово про антологію польської поезії. На Вас покладаю надію, що вона буде відрецензована. Мені здається, Вашу рецензію могла б надрукувати «Twórczość» і навіть «Wyborcza gazeta», але це вже Ваша справа, куди подати її.

Дякую Вам за адресу пані Горбач. Я дуже шаную цю працюовиту й мудру жінку. Вона одна зробила більше для пізнання України в Німеччині, як ціла «академія» германістів наших. Я знайшов у своїх паперах відкритку від неї, написану десь у 1958 році.

Вам же вклоняюся за Вашу велику працю, про яку троха знав я і про яку оповідав мені М. Зимодря.

До Кошаліна збираюся, є запрошення від української громади.

Маю багато клопотів. Особливо тепер мені тяжко працювати у Польщі, коли львівські «патріоти» (міськрада Львова) хочуть зіпхати добрі стосунки між Україною та Польщею під ноги Москви.

Тримайтеся!

Ваш Д. Павличко»

Як уже було згадано, Я. Грицков'ян часто спілкувався зі своїм науковим керівником, визначним польським літературознавцем, дослідником української літератури Мар'яном Якубцем. Їх єднала справжня дружба, і навіть із листування видно, що вона тривала десятиліттями. Мар'ян Якубець високо цинив дослідника українських творів, рецензій на них чи їхніх перекладів у Польщі. Якщо на перших порах він докладно аналізує писання Я. Грицков'яна, вказує йому на якісь неточності, висловлює побажання, радить, як написати краще, то в листах пізнішого періоду він хвалить його, захоплюється його науковою докладністю, точністю, старанністю, сумлінністю тощо. Ось, що він пише до Я. Грицков'яна в листі від 12 вересня 1990 року:

«Szanowny i Drogi Panie Doktorze,

Przed paru dniami otrzymałem z Instytutu Słowianoznawstwa PAN tom XII «Studia polono-slawika orientalia. Akta litteralia», w którym zamieścił Pan przez tyle lat z taką dokładnością i sumiennością przygotowaną «Bibliografię przekładów i polskiej ukrainistyki literackiej za lata 1945–1985». Jestem pełen podziwu dla tej pracy. Składam Panu nie tylko serdeczne gratulacje, lecz także osobiste podziękowanie. Nigdy nie odnotowałem sobie swoich wystąpień w druku, zwłaszcza tych drobniejszych.

Dopiero Pan uświadomił mi ilość moich ukrainistycznych wystąpień w druku, lepszych czy gorszych, bardziej lub mniej znaczących w naszej dyscyplinie. Nie chodzi jednak o mnie. Tą swoją znakomicie przygotowaną bibliografią udowodnił Pan, że polska ukrainistyka literacka zajmuje zdecydowanie pierwsze miejsce w Europie... Warto aby o tym pamiętano na Ukrainie.

Przesyłam Panu serdeczne pozdrowienia i szczerą uścisk dłoni.

Marian Jakubiec»

Легко можна підрахувати, та, зрештою, цей факт засвідчує і сам упорядник листування Я. Грицков'яна В. Пилипович, що в книжці опубліковано 202 листи. 151 із них адресований до Я. Грицков'яна і 51 написаний ним до своїх адресатів. Треба зазначити, що в книжці подані не всі листи з епістолярію автора. Вибране листування Я. Грицков'яна з проф. М. Лесівим опубліковане в щорічнику «Український літературний провулок». Т. 8. Люблін, 2008 (чотири листи Михайла Лесіва, с.292–302 та 20 листів Я. Грицков'яна, с.303–328). В. Пилипович, зазначає, що 11 листів від визначного українського філолога й мецената Олекси Горбача опубліковані Грицков'яном в його автобіографічній книжці «Без вини винувати. Моє життя а український студентський рух у Польщі 1955–1965». Кошалін, 2010. С. 131–163 [див. 5, с.30].

Я. Грицков'ян сам зізнається, що впродовж свого творчого життя «дбайливо громадив» свою кореспонденцію. Серед його кореспондентів, як пише вчений, «були письменники, літературознавці, історики, політологи і педагоги, з якими я мав змогу познайомитися на університетських курсах, наукових конференціях тощо, словом такі особи, які відображали різні аспекти українського життя в Україні та Польщі, але й в Німеччині, Канаді, Америці, Австралії, а також в тих частинах Європи, де після другої світової війни реконструювалося українське життя (Чехословаччина, Югославія)» [5, с.31].

Закінчимо цей короткий огляд словами самого автора названих книжок Я. Грицков'яна: «Усвідомлюючи своє місце в Польщі, свій вік, можу відверто признати, що як вчитель, громадський діяч, науковий працівник, прожив у другій половині ХХ століття багате й плідне життя, і що воно було насичене злетами, але теж і прикрими спадами».

Не знаємо, чи були якісь прикрі спади, вони є в житті кожної людини, але можемо стверджувати, що своєю самовідданою і корисною працею Я. Грицков'ян увійде в історію української літератури як визначний її дослідник, популяризатор і знавець.

Література

1. Грицков'ян Ярослав. Translatio. Про переклади і перекладачів української літератури в Польщі. Перемишль, 2015. 552 с.
2. З Україною в серці. Спогади випускників україністики Вчительської студії в Щеціні (1959–1963). Автор-упорядник-редактор – Микола Дупляк. Кліфтон, Нью Джерзі, 2015. 693 с.

3. Лашин Стефан. Педагогічний ліцей №2 у Бартошицях. Переклад з польської і редагування – Микола Лесюк. Бартошиці–Ольштин–Нью–Йорк–Івано-Франківськ: «Тирса» (Варшава), 2018, 864 с.
4. Лесюк Микола. Дослідник перекладів української творчості в Польщі. Етнос і культура. № 12–13//2015–2016. Івано-Франківськ, 2016. С. 53–59.
5. Листування Ярослава Грицковяна. Упорядник Володимир Пилипович. Перемишль: «Domi», 2018. 445 с.
6. Drozd Roman. Ukraińcy w Polsce wobec swojej przeszłości (1947–2005). Słupsk–Warszawa, 2013.

Микола Лесюк, м. Івано-Франківськ